

הכוס כמש"כ במק"א (עיין לעיל סי' כה), ושונה כוס מלא לשם מקום סעודה, לא צריך סוכה כי עשה זאת בעמידה. ואפי' אם אחרים שותים עמו לא נחשבים לקבע בכך.

ובמשנ"ב (סי' רע"ג ס"ק כ"ו) כתב שבשעת הדחק (כגון מי שלבו חלש במקצת) יכול לסמוך על הפוסקים שגם בפירות אפשר לצאת ידי חובת מקום סעודה. ונלענ"ד שגם כאן זו שעת הדחק. כי כאמור לעיל א"א להציע לציבור מזונות כי יהיו שיאכלו יותר מכביצה. וגם יין יש חשש שלא כל אחד ישתה רביעית. ולכן יש לסמוך על הפוסקים שיוצאים ידי חובה גם באכילת פירות. ומי שלא ישתה יין ויאכל פירות יצא ידי חובה בהם. ועי' שמירת שבת כהלכתה (ח"ב פ"ד סכ"ד) שי"א שעדיף לאכול פירות מבושלים (בשם א"א אופנהיים וקצוש"ע). וא"כ אפשר לכבד את הציבור בשקדים ובוטנים קלויים וכד'.

ששתיה אין לה קבע, אלא אפילו להמשנ"ב המכריע ששתיה יש לה קבע, לענ"ד אין קבע לשתייה אלא כשיושבים, וכמו שמצינו בברכות דף מ"ג ששיבה עושה קבע, אך בעמידה אין לשתייה קבע, דלא אמרינן מיגו מעמידה לשיבה. וכן משמע מתוס' יום הכיפורים (ע"ט ב' ד"ה מיני תרגימא) שרק ה**שיעור** נחשב ע"י המיגו ולא ה**איכות**. ומקום סעודה אינו קביעות סעודה. (עי' שע"ת סי' תרל"ט ס"ק ח' חילוק מע"ז).

ומכיון שהנוהג כיום הוא לכבד אנשים בשתייה בעמידה, אף כאן יכולים לסמוך על כך. (אלא שגופו של מנהג זה שמקדשים ומתכבדים בעמידה אינו נראה לענ"ד כמנהג ראוי עפ"י התורה. ובפרט בקידוש שצריך להיות במקום סעודה ורק ישיבה עושה קביעות ולא עמידה. ולכן מומלץ לבטל את המנהג המגונה הזה, אך במקום שנהגו כן מותר לכבד את האורחים בסוכות בעמידה, ונמצא קלקולו תיקונו.)

ולכן המברך על הכוס במילה ומקדש בכך על

סימן צב

חולה וחיובו במצוות עשה

תשובה

שאלה*

בסוכה כ"ה א' במשנה: "חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה". ובגמ' שם כ"ו א' 'ת"ר חולה שאמר לא חולה שיש בו סכנה אלא אפילו חולה שאין בו סכנה. אפילו חש בעניו ואפילו חש בראשו". ושם בהמשך הסוגיא אמר רבא "מצטער פטור מן הסוכה". והגמ' מחלקת בין חולה לבין מצטער. חולה הוא ומשמשי פטורין, מצטער הוא פטור, משמשיו לא. וצריך להבין, מה בין חולה שאין בו סכנה לבין מצטער? ומדוע חולה שאין בו סכנה מצדיק גם את פטורם של משמשי,

חייל חולה צהבת, חומו גבוה, (39 מעלות), והוא חלש ותשוש, ראשו כואב ואבריו כבדים עליו, סובל מסחרחורת והקאות, שוכב בחדר בידוד, ללא סוכה. בבסיס סמוך, במרחק ק"מ וחצי לערך יש סוכה כשרה. אין נשקפת לו סכנה אם ילך לאכול בסוכה. אולם במצבו, ובמרחק שחייב ללכת, הדבר קשה לו מאוד מאוד. האם הוא חייב להתאמץ ולגרור את עצמו מהלך כה גדול כדי לקיים מצות סוכה דאורייתא בלילה הראשון של סוכות, או שמא הוא פטור?

בתוספת ביכורים (ס"ס תר"מ) שהמשמשים פטורים משום מצטערים, מכיון שצריכים לעסוק בחולה צער הוא להם לישב בסוכה, (והביא ראיה לסברה זו מהשבות יעקב ח"ג סי' מ"ז), וא"כ קושייתו לא מובנת, כיצד אפשר לפרש את המשנה שחולין ומשמשים פטורין, שהכוונה ללילה הראשון, בשלמא חולין פטורין משום אונס, אך משמשים שאינם פטורים, לדעתו, אלא משום מצטערים, והרי המצטער בלילה הראשון חייב? אלא ע"כ המשנה אינה עוסקת בלילה הראשון, ובין חולה ובין מצטער פטורים רק ביתר הימים ולא בלילה הראשון.

ובאמת, הנחתו שפטור משמשים הוא בגלל מצטער מוקשה לכאורה, שא"כ ה"ה לכל מקיימי מצוות י"ל שהם מצטערים בכך שאינם יכולים לקיים מצוה ולכן פטורים מהסוכה, וא"כ למה נקטה הגמ' טעם שהעוסקים במצוה פטורים מהמצוה משום 'בלכתך בדרך' תיפוק ליה משום מצטערים? מיהו י"ל שגמרא נקטה טעם זה בגלל הלילה הראשון, שמצטער חייב, אך עוסק במצוה פטור. אלא שא"כ הדרא קושיה לדוכתא מדוע משמשים פטורין לדעתו אפילו בלילה הראשון?

ואפ"ל תירוץ אחר: במצוות שבין אדם למקום אם היה חייב בסוכה ונפטר ממצוות אחרות אין לו על מה להצטער, זהו רצון ה' שיקיים מצות סוכה ולא מצוות אחרות, משא"כ במצוות שבין אדם לחבירו כגון שימוש חולה, אם היינו פוטרים אותו משימוש החולה בגלל מצות סוכה, הצער נשאר, שהרי החולה סובל וזקוק לשימוש, וזה שיושב בסוכה מצטער בצערו של החולה. לכן רק משמשים פטורים בגלל צער זה ולא מקיימי מצוות אחרות שבין אדם למקום, אלא בגלל העוסק במצוה פטור מן המצוה. מיהו עדיין קשה מדוע משמש חולה פטור בלילה הראשון מדין מצטער, הרי מצטער חייב בסוכה בלילה הראשון? וצ"ע.

ועשר"ת חלקת יואב (דיני אונס ענף ו' בהשמטה) שהוכיח מלשון השו"ע בסי' תר"מ שחולה פטור

ומצטער לא, הרי בשניהם אין סכנה? וצ"ל שמצטער, כיון שאינו חולה, דהיינו שאינו שוכב במיטתו, ויכול לשמש את עצמו אינו זקוק למשמשים ולכן אף אלה שמשמשים אותו אינם פטורים. משא"כ חולה שאין בו סכנה, כיון שהוא שוכב על מטתו ואינו יכול לשמש את עצמו, הוא זקוק למשמשים, ומשום כך גם הם פטורים. וכן מצאתי באוצר מפרשי התלמוד (כאן הע' 151) בשם שו"ת יהודה יעלה ושו"ת הרד"ב. ועי' ערו"ל נ (ד"ה חולה) שדבריו קרובים לזה.

ואע"פ שאין בו סכנה וא"כ יכולים לעזובו ולשבת בסוכה, י"ל שדינם כדין שלוחי מצוה שהם פטורים מן המצוה. ואולי משום כך כרכה המשנה את שניהם כאחד, את שליחי המצוה יחד עם החולין ומשמשים. וכן מצאתי בשם הלבוש.

ובתוספת ביכורים (ס"ס תר"מ שבסוף ספר ביכורי יעקב לבעל העל"ג) הביא בשם הר"ד הלוי במברגר שפטור משמשי חולה הוא משום עוסק במצוה פטור מן המצוה, והר"י עטלינגר הקשה עליו שא"כ היה צריך לחלק בין משמש בחינם לבין משמש בשכר? ולענ"ד י"ל עפ"י הבה"ל (סי' ל"ח ס"ח ד"ה הם ותגריהם) שמי שעוסק במצוה עצמה אע"פ שכוונתו להשתכר עוסק במצוה מקרי. ועי"ש שמי שכוונתו גם למצוה וגם לשכר מקרי עוסק במצוה, וא"כ סתם עוסק במצוה, אע"פ שנוטל שכר, פטור מן המצוה.

ובער"ל נ שם הקשה על דיוק הגמ' בדברי המשנה "חולה אין מצטער לא", אולי חולה פטור, אפילו בלילה הראשון, משום שהוא אנוס ואינו יכול לשבת בסוכה ואילו מצטער פטור רק בשאר הימים, וכמו שכ' הרמ"א בסי' תר"מ בשם הכלבו שבלילה הראשון אין פטור מצטער, משום שבלילה הראשון אין בו דין 'תשבו כעין תדורו', כי הכתוב קבעו חובה, דגמר חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות? ותיירץ דאה"נ חולה חייב גם בלילה הראשון, אם אפשר לו בלא סכנה.

וילה"ק על קושייתו ממש"כ הוא עצמו

שנקטה המשנה הוא בלילה הראשון. אך לפמש"כ לא פסיקא לה מילתא, דהכל תלוי בחולה ובסוכה. אם הסוכה קרובה החולה חייב, ואם רחוקה פטור, ואם הוא יכול ללכת חייב ואם לא פטור. לכן לא נראה לגמ' לומר שמשום כך נקטה המשנה חולה, שהרי מילתא דלא פסיקא היא, אלא ע"כ הכוונה היא ביתר הימים, שהמצוה אינה חיובית ולכן חולה פטור לגמרי.

המסקנה העולה מדברינו היא איפוא, שחולה שאינו יכול לקיים מצות עשה, אלא בקשיים גדולים וביסורים מרובים, עפ"י ראות עיני המורה, פטור מקיום המצוה. וכן מצאתי מובא בשם בנין שלמה (סי' מ"ז) שתלוי בהרגשת החולה, אם הוא מרגיש שזיזק לו אם ילך לסוכה אינו רשאי להחמיר על עצמו.

(ועיין מקראי קודש להגרצ"פ סי' ל"ה שהביא סברות שאפילו מי שמצטער בדרכו לסוכה פטור. מיהו בלילה ראשון צ"ע, אם גם מי שחולה בדרכו לסוכה פטור. ומסתבר שכן).

ועיין רפואה והלכה ד' מאמר הגר"ח פ' שיינברג (עמ' קכ"ה), ומאמר הגר"ש וואזנר (עמ' קל"ט), ומאמר הגר"י וינגולד (עמ' של"ט). ובין היתר הביא שם מלקט יושר (חא"ח עמ' פ"ה) בשם רבו בעל תרומה"ד שפטר אשה חולה וחלושה מאוד ממצוה וממרוך משום דרכיה דרכי נועם עי"ש. וא"כ ק"ו לסוכה בלילה הראשון שאינה מ"ע רגילה. שהרי מצות סוכה בכל שבעת הימים היא כעין תדורו ומצטער פטור. ובלילה הראשון יש אמנם חיוב, אך לא הופקע לגמרי דין סוכה ומצטער אינו יושב בסוכה כעין דירה. ולכן יש מקום יותר להקל. (עי' תוס' ברכות מ"ט ב' ד"ה אי שמשמע מדבריהם שגם בלילה הראשון פטור מהסוכה בשעה שיורד גשם).

מסקנה:

חולה שקשה לו מאוד ללכת לסוכה פטור מסוכה גם בלילה הראשון של סוכות.

בלילה ראשון ומצטער חייב. וע"ש שהוכיח מירדו גשמים שפטור משום שהכל חולים אצל צינה. והשע"ת (סי' תר"מ ס"ק ה') הביא בשם הא"ח הכלבו והא"ר שפטרו חולה מסוכה. ואחרים כתבו בשמו של הא"ר שחייב. ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' מ"ז) מחייב. ובספר ערוה"ש (סי' תרל"ט ס"ק י"ז) כתב שאפילו חולה שמצטער אם רק יכול לילך לסוכה לשמוע קידוש ולאכול כזית מחוייב לעשות כן.

ולענ"ד אין להוכיח מכל אחרונים אלו שחולה חייב בסוכה בלילה ראשון, ואין כאן מחלוקת ביניהם, אלא כוונתם לומר כהריטב"א בסוכה (כ"ב א') שכתב "שאינ דיוחי במצוה משום מיחושין וחולי אלא כשאי אפשר לקיימן", ור"ל שחולה פטור רק כשאינו יכול לקיים את המצוה. וא"כ הכל תלוי בקושי המחלה. ולכן צדק ערוה"ש שכתב שחולה אם רק יכול לילך לסוכה לשמוע קידוש ולאכל כזית מחוייב לעשות כן. כלומר, חולה אינו פטור בעצם, אלא דינו כאנוס, ואם יכול לצאת מביתו לסוכה לשם אכילת כזית אינו אנוס לענין זה, אך אם המרחק גדול יותר ועיינינו הרואות שהדבר קשה מאוד לחולה, וכמו בנ"ד שהחולה מרגיש מאוד לא טוב והמרחק לסוכה הוא ק"מ וחצי, אינו נחשב כמי שיכול לילך, אלא כמי שאינו יכול לקיים את המצוה. ואין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו, כי לא ניתנה תורה למלאכי השרת, ודרכיה דרכי נועם, ולא יתכן שהתורה דרשה מאדם לסבול ולהתייסר כולי האי כדי לקיים מצוה, ובלי ספק אנוס הוא ופטור. ולדעת החלקת יואב גדר חולה שפטור הוא כמו במקרה שירדו גשמים, בגלל צינה. וא"כ ק"ו לנ"ד שהוא פטור. ועי"ש שהביא מהרמ"א ביו"ד (סי' רס"ב ב') שצער גדול נחשב לחולי.

לדברינו, יוצא א"כ שיש חולה הפטור גם בלילה הראשון. משא"כ מצטער שהוא פטור רק ביתר הימים, וא"כ מדוע הקשתה הגמ' על המשנה "חולה אין, מצטער לא", דילמא חולה